FILOZOFICKÁ FAKULTA MASARYKOVY UNIVERZITY
Ústav románských jazyků a literatur

Bakalářská diplomová práce

Chère Marie-Antoinette – traduction et analyse stylistique

Vypracovala
Pavla Kubáňová

Vedoucí práce
doc. PhDr. Ladislava Miličková, CSc.

Brno 2008

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, a že jsem použila pouze uvedenou literaturu.

V Brně dne 25. 4. 2008 …….

podpis

Děkuji paní doc. PhDr. Ladislavě Miličkové, CSc., vedoucí mé bakalářské diplomové práce, za cenné rady, které mi poskytla.

Introduction

Le présent mémoire est divisé entre deux parties fondamentales. La première partie est pratique, elle se consacre à la traduction d'un extrait du roman de Jean Chalon intitulé *Chère Marie-Antoinette : «J´en appelle à toutes les mères »* du français en tchèque. Il s'agit d'une biographie de la reine française Marie-Antoinette, la fille de Marie-Thérèse et l'épouse de Louis XVI., qui étant guillotinée en 1793 est devenue victime de la Révolution française. Dans les cinq chapitres qu'on a traduits, l'auteur parle de plusieurs scandales causés par le comportement de Marie-Antoinette, de la mort de sa mère Marie-Thérèse, de la naissance de Dauphin, de la convoitise de la famille Polignac, de la construction du petit Trianon et de Hameau et de l'amour platonique entre la reine et le comte de Fersen.

Dans la première partie de notre travail on essaie d'élaborer une bonne traduction même si selon Jiří Levý « même la bonne traduction est en effet un compromis »[1]. En traduisant notre extrait, on tente conserver l'exactitude des faits ainsi que les valeurs esthétiques de l'ouvrage et créer alors le texte le plus fidèle possible. Pour que la traduction soit aussi compréhensible et intéressante et pour qu'elle puisse produire la même réaction du lecteur tchèque comme du lecteur français, il faut prendre en considération non seulement les différences entre les deux langues, mais aussi les différences entre les deux milieux culturels et entre les deux niveaux des connaissances du large public. Pour cette raison, on a parfois utilisé des commentaires et des diverses annotations, ce qui est le droit de l'auteur, ainsi que du traducteur.

La deuxième partie de ce mémoire est théorique, elle est représentée par l'analyse stylistique de ce fragment du livre. On y définit le style auquel appartient notre extrait, on le caractérise et on y trait en détail la problématique du plan lexical et du son plan syntaxique du texte en prenant en considération des différences entre la langue source et la langue cible. On y aborde les difficultés auxquelles on a été heurté ainsi que d'autres phénomènes linguistiques intéressants trouvés dans notre extrait. A chaque phénomène remarquable on ajoute des exemples puisés du texte et on propose une des solutions possible.

[1] Levý, J. *Umění překladu.* 23. dubna 2008. http://www.phil.muni.cz/elf/mod/resource/view.php?id=47271. Kapitola II, p.20

I. Traduction: Jean Chalon, Chère Marie Antoinette. J'en appelle à toutes les mères, (Drahá Marie Antoinetta. Apeluji na všechny matky)
p.153 - 189

I.1 Madam Skandál (1779)

Moje milá přítelkyně, bylo to roku 1779, kdy jsem poprvé malovala portrét královny, v době největšího rozkvětu její krásy a mládí. Marie Antoinetta byla velká, velmi dobře stavěná, trochu při těle, ale ne moc. Její paže byly dokonalé, její malé ručky měly nádherný tvar a její chodidla byla okouzlující. Byla to žena s nejpůvabnější chůzí v celé Francii...

Madam Vigée-Lebrun

Poté, co se jedna dvorní dáma dozvěděla o porodu Marie Antoinetty, nechala se slyšet: „Doufáme, že si příští rok královna povede lépe."

Tedy, že příští rok dá královna Francii tolik vytouženého Dauphina[1], o němž zpívají básníci jako Imbert:

Francie, pro tebe syn se musí narodit
a princezna bude u toho.
Jakmile uvidíte ten zázrak se přihodit,
vězte, že láska není daleko.

Básníci, dvůr, město, Francie, král, všichni si v té chvíli přáli následníka. Dokonce i Marie Terezie už byla netrpělivá a ptala se, zdali bude muset čekat ještě sedm let. „Naprosto nutně potřebujeme dědice," opakovala své dceři, a zároveň jí vytýkala způsob výchovy její dcery Mousseline:

[1] Francouzský titul pro budoucího dědice trůnu

„Uznávám vyškrtnutí všeho luxusu, změkčilosti a posluhování z výchovného plánu dětí našeho rodu, ale etikety tedy v žádném případě. Nelíbí se mi nynější rousseauovský způsob, který z nich díky své přílišné svobodě dělá venkovany, [...] už od dětství musí přivyknout společenskému vystupování, aby se předešlo mnoha problémům, které nevyhnutelně vznikají, pokud panovník a jeho rodina nevynikají neobyčejným vystupováním. To je to hlavní, zvláště týká-li se tak živého a lehkomyslného národa, jakým jsou Francouzi.“

Marie Terezie tak ve skutečnosti jasně vyjádřila své obavy při pohledu na to, jak se z Mousseline stává druhá Marie Antoinetta, královna, která dává před svým dvorem přednost návštěvám Trianonu nebo Paříže a povinnosti a nutnost reprezentace, spjaté s jejím postavením, ji obtěžují.

Na rozdíl od všeobecného nadšení z vidiny královnina brzkého otěhotnění Marie Antoinetta prohlašovala, že je z porodu „lehce znechucená“ a netouží „ztloustnout na dalších několik měsíců“. Mercy a abbé de Vermond spěchali, aby královnu přivedli zpět na správnou cestu plození. Po několika dnech vzdoru se Marie Antoinetta smířila s přáním „otěhotnět, co nejdříve to bude možné“. Poté abbé de Vermond usoudil, že zcela dosáhl cíle svého poslání. Vzal si částečné volno a jezdil do Versailles pouze jednou nebo dvakrát týdně. Později se stal nezbytným pojítkem mezi Mercym a Marií Antoinettou, jejím rádcem, důvěrníkem a účetním zároveň. Pomáhal královně stanovit výši jejích dluhů. Roku 1778 prohrála 14 000 louisdorů a vyhrála 6 494. Čistá ztráta se tedy vyšplhala na 7 556 louisdorů. Vermondovi, jemuž už nezbývalo než se modlit za zázrak, Marie Antoinetta slíbila, že v roce 1779 sníží svoje výdaje! Jenže jak by mohla neoslavit narození Mousseline dary, které ji od začátku roku finančně vyčerpávaly? Přiřkla pět set livrů věna stu mladých novomanželů, svěřila vysoké almužny početným farnostem a dala propustit vězněné dlužníky.

8. února 1779 jela Marie Antoinetta v doprovodu krále, jeho mladšího bratra hraběte z Artois a jeho manželky slavnostně poděkovat Bohu za narození potomka do pařížských chrámů Notre-Dame a Sainte-Geneviève. Průvod provázelo jen pár ojedinělých výkřiků „Ať žije král! Ať žije královna!“. Všeobecná radost, která 19. prosince doprovázela

narození Mousseline, se neopakovala. Pařížany nepřinutilo přijít nadšení, ale zvědavost, tichá zvědavost. Doba byla krutá a chléb opět podražil. Královna tuto „vlažnost“ občanů nechápala a proto jí Mercy bez okolků vysvětlil, že „pomyšlení na marnotratnost a výdaje, které kvůli ní vznikají, stejně jako její zdánlivě nezřízená touha bavit se i v časech pohrom a války, to vše ji může lidem odcizit“.

Toho dne plíživě započal úpadek Marie Antoinetty. Nastalo ještě chvilkové uklidnění, krátce se vrátila i popularita. Ale virus se uchytil. Hned po královnině příchodu na trůn se od ní očekávalo mnohé, neboť byl její značný vliv na krále dobře znám. Místo toho se projevovaly jen malichernosti. Nejenže se Marie Antoinetta nestarala o vážné záležitosti svého království, zdálo se dokonce, že jsou jí lhostejné. Jako by svým chováním urážela bídu svého lidu. A tu pekelnou rozpolcenost už nic nenapravilo.

Jen, co se Marii Terezii donesla zpráva o této „vlažnosti“, neváhala najít příčinu ve „slabém dojmu, jenž vzbuzují panovníci, když se oproti starým zvyklostem ukazují moc často a bez příslušné okázalosti“. Proč se vlastně namáhat s oslavováním královny, která se chová jako kterákoliv měšťanka a je schopná přijet na ples v Opeře drožkou? Když Marie Terezie komentovala chabé nadšení Pařížanů, ještě nevěděla o slavné „příhodě s drožkou“, o které ji brzy velmi detailně informoval hrabě de Mercy.:

„[...] královna opustila Versailles bez doprovodu; v Paříži vystoupila v paláci prvního štolby[1], kde Její Výsost nastoupila do soukromého povozu bez označení. Naneštěstí byl ten vůz tak starý a poškozený, že se porouchal v ulici dosti vzdálené od divadla [...] Zdálo se nemožné ho opravit a vzhledem k pokročilé hodině nebyl ani čas nezbytný na to najít nějaký lepší kočár. Proto zastavili první projíždějící drožku a královna dorazila na ples v ní.“

Marie Antoinetta po příjezdu do Opery nevykřikovala „to jsem já v té drožce, není to legrace?.“ Zdálo se, že ji ta nepříjemnost dost pokořila a pokořilo ji pak ještě více, když se doslechla, jak z této příhody těží pamfletáři. Mluvilo se o milostné příhodě s vévodou de Coigny, protože právě v jeho paláci se královna zastavila a vzala si starý kočár. Z toho plynuly důsledky:

[1] Vévoda de Coigny

„Když už se jednou domněnky o údajné milostné aféře objevily, neznaly tyto hloupé a nepříjemné pomluvy hranic, zejména pak ty, které kolovaly Paříží na královnin účet. Jestliže na lovu či při hře promluvila s Elouardem de Dillon, de Lambertyem nebo s jinými, jejichž jména si už nevybavuji, hned se o nich říkalo, že jsou jejími milenci. [...]“[1]

Ještě než se z ní stala Madam Deficit, byla Marie Antoinetta Madam Skandál. „Jistá si čistotou svého chování“, opovrhovala podivným rozruchem víc než kdy jindy. Jaký byl výsledek? Mohla obdarovat stovku domácností, znásobit své úsměvy na veřejnosti, a přece to nestačilo. Rok 1779 znamenal opravdový konec líbezného stavu, kterého si královna doposud užívala. Královna projíždějící se noční Paříží v drožce, to vážně není důstojné. Copak se Marie Antoinetta nikdy nepozastavila nad nepříjemnostmi, které vyvolávaly její nerozvážné činy? Ještě v tomtéž měsíci únoru se musela účastnit oslav na počest generála La Fayette, který se vrátil z Ameriky ověnčen hrdinskými skutky.

„Řekněte mi o těch dobrých Američanech, našich milých republikánech,“ řekla oslavovaným hrdinům s jistou lehkomyslností. Tu neschvaloval její bratr, jenž během svého pobytu ve Francii odpovídal těm, kteří zpívali pochvalné písně o amerických republikánech: „Mým úkolem je být royalistou.“

Od chvíle, kdy se Francie v roce 1778 postavila na stranu povstalců, vedla válku s Anglií. Král, věrný monarchistické myšlence a autoritativním principům, které vzbouření osadníci prudce zavrhli, hodně váhal, než se do konfliktu zapojil. Necker přicházející po Turgotovi nebyl o nic zapálenější do podniku, který se později ukázal být jedním z nejnákladnějších a přišel státní rozpočet na 1 000 až 1 300 milionů livrů. A to byla částka vzdálená, hodně vzdálená útratám za šaty a Trianon, které Marii Antoinettě vytýkali...

Někteří ministři jako Maurepas a Vergennes byli nakloněni alianci se Spojenými státy a nakonec se nechali strhnout. Copak nebyli podporováni královnou? Tito ministři v tom viděli hlavně odplatu Anglii za pošlapání Pařížské smlouvy. Podporou odboje připravovali revoluci. Marie Antoinetta, která si vůbec neuvědomovala hrozící nebezpečí, mohla stěží předvídat budoucí zkázu. Nahlas projevovala své sympatie s Američany a podporu La Fayetta.

[1] Madam Campanová

Jaká je to troufalost, královna podporující vzbouřence! Roku 1779 už Marie Antoinetta nebyla jen trochu troufalá. Řeklo by se, že si troufala už trochu moc. Dostala spalničky. A samozřejmě, že se z toho stala velká událost, ze které propukl u dvora a ve městě skandál. Královna si totiž za ošetřovatele vybrala pány Coigny, Guines, Besenval a Esterhazy, čtyři muže, považované za její milence. Klevetilo se a pomlouvalo, „všelijaká hrubá slova a škodolibé legrácky se vázaly k samotnému dvoru, který spekuloval, jaké čtyři dámy by si k ošetřování vybral král, kdyby onemocněl.“[1]

Vévodové de Coigny a de Guines, baron de Besenval a hrabě Esterhazy zůstali s královnou v Trianonu tři týdny. Dokonce se tam odvážili trávit i noci. Vyděšený Mercy se postavil proti tomu a milenecký kvartet se musel vzdát tohoto „směšného nápadu“. Snaha hraběte de Mercy tím neskončila. Po deseti dnech tohoto nevšedního společenství předstoupil před královnu s přáním, aby se uvolila napsat několik slov králi, který, ani on, neměl do Trianonu přístup. Jeho návrh byl „odmítnut s neuvěřitelnou zatrpklostí“. Bylo nutné, aby abbé de Vermond chvatně zanechal odpočinku a vymohl u Marie Antoinetty dopis pro Ludvíka Augusta, ve kterém píše, že „trpěla hodně, ale co ji trápí nejvíc, je představa dalších dnů odloučení strávených bez potěšení v objetí krále“. Několik vynucených slov potěšilo krále, který nadšeně odpověděl. Manželská korespondence byla zahájena.

Když se tato výstřední novinka o Marii Antoinettě donesla Marii Terezii, neskrývala svou nelibost a 30. dubna napsala tyto řádky: „Velmi mě zarmoutilo, že si moje dcera během své nemoci vybrala společnost zrovna těchto čtyř pánů.“ Zármutek císařovny neměl dlouhého trvání, protože 1. května královně osobně oznámila konec války o dědictví bavorské a podepsání míru. Příhody s drožkou a se spalničkami upadly v zapomnění díky veselí, které obě ženy spojilo. Stejně tak se zapomnělo na „z toho budu mít smrt“ nebo „protože nechcete zabránit válce“...

Bylo to tak trochu pro zmírnění dojmu způsobeného spalničkami a navazujícím skandálem, když si Marie Antoinetta najednou vzpomněla, že má nyní patnáctiletou švagrovou Elizabeth, a pozvala ji na první návštěvu Trianonu? Královna okouzlena její

[1] Mercy

společností oznámila, že: „Nepoznala nikoho tak milého jako je její švagrová, se kterou se sice ještě dobře neseznámila, ale udělala z ní svou přítelkyni na celý život“. Nepředvídatelná Marie Antoinetta. Během tří týdnů ji těšilo poslouchat prohnilé průpovídky čtyř mužů vybraných z těch na celém dvoře nejzkaženějších a poté našla nenadále zálibu v pobožných výrocích neposkvrněné Elizabeth.

Královna se dozvěděla, že se během jejího „spalničkového odpočinku“ v Trianonu nějaké „hanebné osoby“ znovu a úplně nadarmo pokusily svést krále k „nešvaru sukničkářství“. 4. června došlo mezi manžely k vysvětlení:

„V rozhovorech, které vedli 4. toho měsíce, mluvil král se svou vznešenou manželkou neuvěřitelně srdečnými a něžnými slovy. Mimo jiné královně řekl, že ji miluje celým svým srdcem a může jí přísahat, že nikdy necítil vzrušení ani cit k žádné jiné ženě než k ní. Královna věnovala této větě velkou pozornost a vyvodila z ní, že ji král podezírá ze znalosti plánů opatřit mu milenku.“[1]

Přestože se královna ujistila o neměnné věrnosti krále, získala by raději veškeré možné záruky: „umínila si, že pokud jen to bude v její moci, neuplyne jediný týden bez plnění manželských povinností s králem.“[2]

Zpráva přinesla své ovoce a ihned se začalo doufat v nové těhotenství. Klamná naděje, Marie Antoinetta potratila. Aby se vzpamatovala, starala se „s nebývalou péčí“ o svou dceru. Mateřství zatím ještě nenapravilo Madam Skandál tak, jak bychom mohli doufat. Výchova dcery ji nestačila plně zaměstnat a nuda, hrozná nuda nepustila svou kořist. Aby ji zaplašila, Marie Antoinetta dál hrála farao[3] a neustále prohrávala. Její prohry byly tématem pro Versailles, Paříž i evropské dvory. Na konci roku 1779 byly její finance ve stejném „nepořádku“ jako na začátku roku. K této mrzutosti se přidala další, onemocněla hraběnka Jules. Pokud jde o princeznu de Lamballe, ta „se pro Její Veličenstvo stala takovým ztělesněním nudy a trapnosti, že upadla v nemilost“. Mezi tolika nepříjemnostmi měla Marie Antoinetta jediný zdroj uspokojení, nového sluhu Léonarda Antié, jednoho

[1] Mercy
[2] Ibid
[3] Hazardní karetní hra oblíbená v 17. a 18. století

z největších talentů holičského cechu. Léonard nabude stejné důležitosti jako Rose Bertinová, ne-li větší, neboť se dokáže stát pro královnu tak nepostradatelným, že ho zaplete do útěku z Varennes, včetně všech zhoubných důsledků, které uvidíme...

I.2 O odjezdu Fersena, nastoupení vévodkyně Jules a smrti Marie Terezie (1780)

Hraběnka Jules využila svého „chřadnutí" neskrývajícího nic než začátek těhotenství, aby zkusila vymámit na královně nové výhody. Přála by si dostat „čistým darem královo panství se stem tisíc livrů renty". Pět set tisíc livrů roční renty, které oznámil Mercy, už Polignacům pravděpodobně nestačilo.

Hraběnka Jules cítila, že pouze její vliv k získání takové odměny nepostačí. Aby podpořila svůj plán, zapojila hraběte z Artois. Ač byla Marie Antoinetta vyděšena „tak nesmyslnou myšlenkou", chystala se před spojenectvím Polignac – Artois ustoupit. Když se o intrikách dozvěděla Marie Terezie, napsala Mercymu 1. ledna 1780:

„Zájem, s jakým chce moje dcera obstarat rodině Polignaců tak přehnané postavení, mne zaráží. Angažmá hraběte z Artois v této záležitosti ještě zvyšuje moje podezření na intrikánskou povahu tohoto prince (a na to, že je princ tou nejnebezpečnější známostí mojí dcery)."

Nečetla snad Laclosovy úvahy? Jedinkrát v životě by mohla být rakouská císařovna přirovnána k autorovi *Nebezpečných známostí*! V polovině ledna bylo těhotenství hraběnky Jules oznámeno. Její obtíže neznepokojily nikoho kromě královských financí:

„Bylo by dlouhé a zbytečné rozplétat sérii intrik, které předcházely rozhodnutí, že hraběnka de Polignac odvolá svůj požadavek na hrabství v Bitch, ale že bude mít čtyři sta tisíc livrů na zaplacení svých dluhů, příslib pozemku s třiceti pěti tisíci livrů důchodu a osm set tisíc livrů ve stříbře věnem pro svou dceru. [...] Myslelo se, že je možné utajit

velkorysost stejně neobvyklou jako neadekvátní. Že v krátkém čase vejde ve známost a že s jistotou způsobí klevety a znechucení, bylo víc než pravděpodobné.“

„Klevety“ a „znechucení“ neprodleně zaplavily pařížské noviny. Výsledkem byla opravdová nespokojenost s královnou. Když se o ní doslechla, trápila se a litovala, že požadavek urychleně neodmítla. Svěřila Mercymu, že „se hraběnka de Polignac úplně změnila a že ji už nepoznává“. Tváří v tvář královninu doznání se měl Mercy na pozoru před vítězoslavným jásotem: „Vůbec z toho nevyvozuji, že se tahle favoritka už dlouho neudrží, ale svou chamtivostí zasela do královniny duše semínko pohrdání, které může mít časem rozhodující účinek a může přinejmenším zbrzdit zneužívání královniny náklonnosti.“ K tomu jsme však ještě nedospěli...

Ve chvíli poznamenané aférou hrabství v Bitch by mohli Polignacové sotva vytěžit víc.

Co se během toho času stalo s Axelem de Fersen? Marie Antoinetta se zdála být víc zaneprázdněna hraběnkou Jules než hrabětem Axelem. 13. března 1780 se Fersen, jmenovaný pobočníkem generála Rochambeau, nalodil na loď směřující do Ameriky. O této době nám podal svědectví Creutz, který napsal Gustavu III:

„Chování mladého hraběte de Fersen bylo za těchto okolností obdivuhodné díky skromnosti, zdrženlivosti a hlavně díky postoji, jaký zaujal k cestě do Ameriky. Když se vzdálil, zbavil se všech nebezpečí. Je ale samozřejmé, že přestát tuto situaci vyžadovalo rozhodnost v jeho věku neobvyklou. Královna z něj poslední dobou nemohla spustit oči a měla přitom pohled plný slz. [...] Všechny oblíbence potěšilo, když se o odjezdu hraběte dozvěděli. Vévodkyně Fitzjamesová mu řekla: „Copak, Monsieur, opustíte svůj výdobytek?“ Odpověděl: „Pokud bych nějaký získal, neopustil bych ho, odjíždím svobodně a bohužel tu nenechávám lítost.“

Jinou verzi Fersenovy cesty do Ameriky měla hraběnka de Boigne:

„Královna s ním [s Fersenem] koketovala jako se všemi cizinci, protože byli v kurzu. On se do ní ale upřímně a vášnivě zamiloval, dojalo ji to, ale odolávala jeho náklonnosti a přinutila ho se vzdálit. Odjel do Ameriky [...].“

Podle Creutze odjel Fersen ze své vlastní vůle a královnu to zarmoutilo. Podle hraběnky de Boigne se Fersen vzdálil na královninu žádost. Kde se nachází pravda? Jak ji objevit v té haldě anekdot, které jsou, a Nesta Webster to mistrně a nevyvratitelně dokázala ve své *Marie Antoinetta intimně*[1], většinou lživé? Královna tak nemohla zazpívat *Didoninu* árii, „aniž by mohla skrýt své trápení“, před Fersenovým odjezdem v březnu 1780:

Ach! Jak moc mě inspirovalo,
když jsem Vás přijala na svém dvoře.

protože *Didona* byla poprvé uvedena až 16. října 1783.

Fersen odjel 13. března. Pokud Marie Antoinetta cítila zármutek, bravurně to skrývala. 16. března napsala Marii Terezii dopis, ve kterém překypovala štěstím, že je matkou robustní Mousseline:

„[...] Je velká, silná, zdálo by se, že je to už dvouleté dítě. [...] Odvažuji se svěřit něžnému srdci své drahé matky štěstí, které jsem zažila před čtyřmi dny. V pokoji mé dcery bylo několik lidí, požádala jsem jednoho z nich, aby se jí zeptal, kde je její matka. Ta maličká se na mne, aniž by jí někdo slovíčkem napověděl, usmála a přišla mi podat ruce. Bylo to poprvé, co dala najevo, že mě poznává. Přiznávám, že mi to udělalo velikou radost [...].“

K té radosti se přidala další, Marie Antoinetta se znovu shledala s přítelkyněmi z dětství, Luisou a Charlottou Hesensko-Darmstadtskými. Ve dnech, které následovaly po odjezdu Fersena, Mercy zaznamenal, že se, „pokud jde o královnu, nic zvláštního nestalo“. Spokojil se s popisem nově uvedené hry „podobné na slepou bábu, jejímž cílem je dát fant, který je pak nutno vykoupit nějakým z podivných trestů, a obrovský povyk, jenž to

[1] Vyšlo pod francouzským titulem *Marie-Antoinette intime* v La Palatine, 1957, poté rééd. La Table Ronde, 1981

způsobuje, se často protáhne až dlouho do noci. [...] Královna je smířena s neblahým dopadem, který to zajisté má na veřejné mínění.“

Podívejme se, hry byly pro Marii Antoinettu mnohem škodlivější než odjezd Fersena!

Královnina pověst dál trpěla laskavostmi, které bez oddechu projevovala hraběnce Jules. Ta dbala na to, aby její milenec, hrabě de Vaudreuil, nepřišel při rozdávání zkrátka. Dostal od krále penzi dosahující 30 000 livrů. Marie Terezie se zlobila a žádala vysvětlení. To jí Marie Antoinetta poskytla, přesné, skoro až příkré:

„Monsieur de Vaudreuil je urozený člověk, který dobře sloužil a jehož rodiče se vyznamenali v současné válce. Nikdy se nedožadoval vlídnosti a jeho jmění ho nenutilo toužit po penězích. Má velký majetek na ostrovech, ale nedostává nic kvůli válce. Král mu nedal 30 000 livrů jako trvalou penzi, ale pouze dočasnou, než bude mír.“

Absolutistickou mocí nebyla ta moc, kterou údajně vykonával Ludvík XVI. na svých poddaných, byla jí právě ta, kterou vládla hraběnka Jules královně a teď i králi:

„Tím, co upevnilo hraběnku de Polignac v její pozici, se zdál být jistý druh králova přátelství, které si získala. On sám si zvykl na společnost této favoritky a byl jí vděčný, že se stala důležitou oporou královny. Když nebyla ve Versailles, panovník se postaral, aby byla dopisem upozorněna na chvíle, kdy by její přítomnost mohla být královně nejpotřebnější nebo nejpříjemnější. Zmíněná hraběnka ve skutečnosti mnohdy do jisté míry ovlivňovala uspořádání dvora.“[1]

Mysleli bychom, že se nám to zdá. Vláda hraběnky Jules vedla až ke stěhování královny. Marie Antoinetta a s ní i celý dvůr skutečně ustoupili a pobývali v Marly, aby byli na blízku královnině přítelkyni, která měla brzy rodit. A když hraběnka v červnu v Muette porodila, královna denně spěchala, aby svou favoritku viděla. Taková horlivost vyvolávala vtipkování, které způsobovalo výbuchy smíchu ve Versailles i v Paříži: „Je to dítě Madam de Polignac královnino nebo pana de Vaudreuil? Madam de Polignac je na

[1] Mercy, 17. dubna 1780

venkově přece už rok!“ Žerty, které udávaly tón odporným pamfletům, způsobila příliš okatá náklonnost k hraběnce Jules. Ta byla dokonce v říjnu svědkem, jak její manžel získal „dědičný titul vévody“.

Nastoupení vévodkyně Jules Marii Antoinettě nezabránilo zavzpomínat na svou bývalou favoritku, princeznu de Lamballe, která ztratila bratra, prince de Carignan:

„Když přišla zpráva o smrti prince de Carignan, [...] královna přijela do města navštívit výše jmenovanou a strávila s ní nějaký čas. Byl to jediný projev blahosklonnosti, který vrchní hofmistryně královnina dvora pocítila za velmi dlouhou dobu. Zbavena veškeré vážnosti se u dvora objevovala jen velmi zřídka a svůj život trávila se svým tchánem, vévodou de Penthièvre, který obýval téměř v jakékoliv roční době svůj dům na venkově.“[1]

Madam de Lamballe stejně jako Madam Dubarry vládly, každá svým způsobem, nějaký čas ve Versailles. Obě dvě poté žily v ústraní na venkově. Tak pomíjivá byla sláva a náklonnost velikánů tohoto světa...

Marie Antoinetta nacházela stále častěji ústraní v Trianonu, kde mohla, daleko od dvora, žít v míru a také si léčit...zácpu:

„Ačkoliv je královna velmi střídmá, její žádnou dráždivou stravu a nepije nic kvašeného, přesto má velmi zahřátou krev a to se projevuje aftami v ústech, častou zácpou a narušeným spánkem.“[2]

Mercyho pozornosti neušlo rozhodně nic, ani královnina zácpa!

V létě 1780 Marie Antoinetta v Trianonu objevila novou vášeň, divadlo. Neodbytný Mercy se zúčastnil prvních dvou představení *Rózy a Colase*, Sedainovy a Mosignyovy komické opery, a *Vesnického věštce* Jeana Jacquesa Rousseaua. Vaudreil zpíval věštce a Marie Antoinetta se ujala role Colette:

[1] Mercy
[2] *Ibid*

„Královna má velmi příjemný a náležitě silný hlas, její způsob hraní je noblesní a plný grácie. Celkově bylo představení tak dobře podáno, že by mohlo být profesionálním představením. Zpozoroval jsem, že se jím král zabýval s pozorností a zalíbením, které se projevovaly v celém jeho chování. Během každé přestávky vystoupil na jeviště a šel do královniny šatny. [...] Divadlo postavili podle náčrtů velkého versailleského divadla jako jeho zmenšeninu. Má velmi elegantní tvar a je bohatě zlacené, což se zdá být skoro až na škodu a způsobilo to velké výdaje.“[1]

V trianonském divadle dále hráli Favartova *Angličana v Bordeaux*, Poinsinetova *Čaroděje*, Sedainovu *Nepředvídanou válku*, kde královna hrála roli služky... Marie Terezie uznala za vhodné schválit zájem, který její dcera projevovala o divadlo, protože se jí tak vzdalovala povyražení mnohem nebezpečnější, jako byla hra nebo jezdectví.

3. listopadu, den po pětadvacátých narozeninách Marie Antoinetty, napsala Marie Terezie s nevídanou laskavostí: „Madam, má milovaná dcero, celý včerejší den jsem byla více ve Francii nežli v Rakousku a rekapitulovala jsem si celý ten tehdejší šťastný čas, který dobře uběhl. Sama vzpomínka uklidňuje...“

Tento dopis z 3. listopadu byl poslední, který královna dostala od své matky. Rakouská císařovna zemřela 29. listopadu ve svých třiašedesáti letech. Její smrt byla odrazem života, příkladem vážnosti a síly. Zasažena „tvrdnutím plic“ se podle svých slov cítila, „jako by vevnitř zkameněla“. Rozloučila se s přítomnými i nepřítomnými dětmi. Poté, co vyslovila jméno Marie Antoinetty, neskryla své emoce, chvíli na to řekla se znovunalezeným klidem: „Vždy jsem si přála zemřít takto, ale obávala jsem se, že mi to nebude dovoleno. Teď vidím, že s milostí boží je možné všechno.“

Během noci 29. bojovala se spánkem: „Bojím se usnout, nechci být překvapená, chci vidět, jak smrt přichází.“

Na tuto poslední lekci odvahy Marie Antoinetta nezapomněla v hodině své vlastní smrti.

Zvěst o úmrtí Marie Terezie se do Versailles donesla až 6. prosince:

[1] Mercy

„Královnina bolest byla taková, s jakou jsme museli počítat a jaké jsme se obávali. Hodinu poté, co se o události dozvěděla, oblékla s úctou smutek v očekávání, že se na dvoře již na smutek připravili. Po mnoho dní zůstala uzavřená ve svých komnatách, vycházela jedině, aby vyslechla mši, vídala se pouze s královskou rodinou a nepřijímala nikoho kromě princezny de Lamballe a vévodkyně de Polignac. Nepřestávala mluvit o odvaze, nesnázích, úspěchu a bohabojné ctnosti svojí matky.“[1]

10. prosince napsala Marie Antoinetta bratrovi Josefu II. lístek, ve kterém propukla v zoufalství: „Píši Vám, a zasypána tím nejhorším neštěstím, se utápím v slzách. Ach bratře, můj příteli, už mi tedy kromě Vás nezbyl nikdo v zemi, která mi je a vždy bude drahá.“

Je otázkou, zda se tato nesmírná bolest neznásobila nesmírnou úlevou. Od 6. prosince 1780 se Marie Antoinetta poprvé ve svém životě nemusela nikomu zpovídat. Mohla se ozdobit peřím a diamanty, prohrávat ve hře, znásobit výhody Polignaců, cválat lesem ve Fontainebleau tak, jak chtěla, aniž by se měla bát matčiných výtek. Milovaný a zároveň obávaný hlas Marie Terezie navždy utichl. Marie Antoinetta mohla jednat podle svého.

I.3 Pětadvacetiletý sirotek (1781)

Ani ten nejnesnesitelnější smutek nezabrání otáčení země, východu slunce a dalšímu běhu života... V dubnu 1781 Marie Antoinetta otěhotněla, pod srdcem nosila dítě, Dauphina, jehož narození si Marie Terezie přála s takovým zápalem a nedočkavostí.

„Musíme si užít dobu mládí, čas uvážlivosti přijde a potom se malichernosti rozplynou,“ svěřila se jednoho dne Marie Antoinetta Mercymu.

Myslela si, že čas uvážlivosti pětadvacetiletého sirotka nadešel. Nepotrvá dlouho a brzy uvolní místo obvyklým malichernostem a jiným „rozptýlením“...

Jistě, smrt matky uvrhla Marii Antoinettu v zoufalství doprovázené možná i výčitkami. Uvědomila si, že nebyla dcerou, kterou si Marie Terezie přála, tedy druhou Marií Terezií. Naopak si musela být vědoma, že byla protikladem Marie Terezie. Starala se více o své potěšení než o štěstí svých poddaných.

[1] Madam Campanová

Při této zkoušce se Marie Antoinetta sblížila s Ludvíkem Augustem. Upevnila citová pouta se svou švagrovou Elizabeth.

Během této plavby pouští našla Marie Antoinetta oázu, Malý Trianon, s jeho Belvederem a Chrámem lásky, jenž dosáhl dokonalosti, které se princ de Ligne poklonil slovy: „Neznám nic krásnějšího a lépe provedeného než Chrám a altán.“ Oslavoval skálu, vodopády, stromy, jeskyni, řeku, květinové záhony, až na jeden, který na něj působil „trochu moc opentleně“.

Interiér dosahoval hodnoty exteriéru. Šípovité a srdcovité girlandy, hrající Amoři na rozích říms, Satyrové, kteří měli místo vousů vinné hrozny, hnízda plná růží a holubic, to bylo vítězství náznaku a iluze. Růže neměly trny, šípy Amorů nezraňovaly, Satyři byli neškodní. Triumfoval tu i styl Ludvíka XVI., nazývaný dnes čím dál tím častěji stylem Marie Antoinetty. Ludvík August, který svůj čas rozděloval mezi lov a státní záležitosti, dal své ženě na starost, aby sezvala současné umělce, jako Houdona, Cloidona, Roentgena a Goutièra.

Knihovna Malého Trianonu čítala 2930 svazků, kolik z nich Marie Antoinetta četla? Dále tu byla koupelna, vana z bílého mramoru. Královna dávala jednoznačně přednost koupelím před četbou. Na stěny svého pokoje zavěsila dva Weichartovy obrazy, dva vzpomínkové obrazy znázorňující operu a balet představené jejími sestrami a bratry na svatbě Josefa II. Princezna Antonie, jak ji nazývali, se tu objevila oblečená v červeném živůtku a bílé saténové sukni. Tyto dva obrazy královně darovala rakouská císařovna roku 1778. Ach, Marie Terezie, Marie Terezie, smrt smazala její chyby a Marie Antoinetta „nenašla ve svém zármutku jinou útěchu než rozpravy o své milované matce“[1]!

Marie Antoinetta marně utíkala před povinnostmi a politikou do Trianonu, nemohla je úplně ignorovat. 19. května 1781 podal demisi Necker, byl obětí vlastních snah o hospodářské reformy a Maurepasových intrik. Hřmotem jeho pádu se otřásl Trianon, Versailles, Paříž i venkov. „Všechny nestranné osoby to zarmoutilo,“ napsala markýza de Bombelles, Elizabethina přítelkyně. Měli bychom zařadit mezi tyto „nestranné osoby“ i Marii Antoinettu? Ano, pokud věříme Madam Neckerové: „Pokud může být na tomto světě nějaká útěcha, nalézáme ji v tom, že královna sdílí naše vlastenectví. V sobotu

[1] Madam Campanová

proplakala celý den.“ Maurepas se ze svého vítězství nad Neckerem dlouho neradoval. Zemřel v listopadu. Královna ho neoplakávala.

Na konci července 1781 přijala Marie Antoinetta Josefa II. právě v Trianonu a to tak důvěrně, jak to vyžadovalo, tentokrát plně respektované, *inkognito* jejího bratra. Josef II. si ještě víc než při svém prvním pobytu všímal půvabu svojí sestry, kterou považoval za „hodnou veškeré jeho lásky“. Rozprávěli o Marii Terezii a Josef II. neopomněl znovu zmínit, jak moc si až do posledních dnů císařovna přála narození Dauphina. Všichni očekávali následníka, kterému již předem dali přezdívku „Utěšitel“. Všichni se vměšovali a hráli si na dobrého proroka. „Vaše věštba je moc laskavá, že mi slibuje chlapečka. Mám v ni velkou důvěru a vůbec o ní nepochybuji,“ napsala Marie Antoinetta své přítelkyni Luise Hesensko-Darmstadtské.

Víra byla odměněna. 22. října dala královna světu chlapce, Ludvíka Josefa Xavera Františka. Neopakoval se shon a zmatky, které doprovázely narození Mousseline. Královna porodila před publikem složeným výhradně z členů královské rodiny a jejich důvěrných známých, však to bylo dost lidí...

Sotva narozené dítě předali guvernantce, princezně de Guéménée. Marie Antoinetta, která ještě nevěděla, že dala život chlapci, povzdechla: „Vidíte, jak jsem rozumná, na nic se vás neptám.“

Ludvík August se, opilý štěstím, přiblížil k manželce a řekl: „Monsieur Dauphin si žádá vstoupit.“

Princezna de Guéménée přinesla Ludvíka Josefa matce. Ta ho vzala do náruče, „vřele“ ho políbila a vrátila jí ho se slovy: „Vezměte si ho, patří státu, ale já si zase vezmu zpět svou dceru.“

Ve tři hodiny pokřtil Ludvíka Josefa ve versailleské kapli kardinál de Rohan. Po obřadu dostal modrou stužku Svatého Ducha a kříž svatého Ludvíka. Vyznamenání zřejmě vůbec neohromila kojnou, která nesla předurčené jméno Madam Poprsí, zato Ludvík August byl opojen nadšením. Sedmadvacetiletý otec syna bez ustání pozoroval a neúnavně opakoval: „Můj syn, následník trůnu!“

Jeho radost našla ve Vídni odezvu. Josef II. napsal Mercymu: „Už jsem nevěřil, že jsem schopný radovat se jako mladík, ale z té vytoužené události, na kterou jsem se již neodvažoval těšit, se mi úplně zamotala hlava.“

V plesajícím davu skrývali hrabě a hraběnka de Provence svou nespokojenost. Hrabě z Artois dal jako jediný průchod svému rozhořčení před nepohodlným dědicem, který oslabil jeho naděje na trůn. Když jeho syn zvolal: „Podívej, otče, jak je malý, můj bratranec!“ Artois odpověděl: „Můj synu, přijde den, kdy Vám bude připadat veliký až dost.“

Až na hrabata z Provence a z Artois, kteří v Dauphinovi viděli jen další překážku na své cestě k moci, zavládlo všeobecné veselí, v Paříži i na venkově. Jeden pouliční herec v Rouenu zpíval verše, které sám složil:

Francouzům pro štěstí,
náš dobrý Ludvík šestnáctý,
spojil se pro věků věk,
s krví Terezie.
Raší krásný výhonek,
ze šťastné unie.

Autor tohoto plytkého a banálního chvalozpěvu, Collot d‘Herbois, dvanáct let poté změní tón. Proleje „Tereziinu krev“ a odhlasuje smrt „dobrého Ludvíka XVI.“ .

Během svého srpnového pobytu v Trianonu dal Josef II. své sestře najevo, že s ním má společné „to štěstí těšit se lásce svých poddaných“. Jak by Marie Antoinetta mohla pochybovat o takové lásce, když jí během devíti dnů, které následovaly po narození syna, donesl každý cech z Paříže své insignie a nešetřil poklonami? V nepřetržitém průvodu vyniklo sto dvacet dam z la Halle[1], které rozprostřely přemíru hedvábí a diamantů. Tři z nich přistoupily k hlavě postele Marie Antoinetty a nadšeně prohlásily:

„Madam, je to tak dlouho, co Vás milujeme, aniž bychom se Vám to odvažovaly říci. Potřebujeme veškerou úctu k Vám, abychom neplýtvaly povolením Vám ji vyjádřit.“

[1] Prodavačky z pařížské tržnice

Král, kterého vždy těšilo slyšet chvalozpěvy na svou manželku, nabídl dámám z la Halle hojné jídlo a pití, které zakončily popěvky:

Bylo u nás sto Bourbonů,
všem se dostalo chleba i vavřínů.

V kostelech zaznělo *Te Deum* a v ulicích Vivat. „Osm dní po narození Dauphina šílí lid pořád stejně. V ulicích jsou k vidění jen housle, písně a tanec.“[1] Jásání dočasně zbrzdilo vzrůstající neoblíbenost Madam Skandál. A pak, se slavnostmi souvisela charita. Král a královna věnovali na dobročinné účely skoro stejnou částku, jako na stavbu budov Trianonu na pozdější výstavbu Hameau.

Svoje první krůčky udělá Ludvík Josef v Trianonu. Bude dítětem Trianonu. Chtělo by se dodat, „jako jeho matka“. Protože Marie Antoinetta byla také dítětem Trianonu. Byla dcerou svého díla. Zplodila Trianon, ze kterého jako by vyšla a s nímž je neodmyslitelně spjat její obraz. Legendární pastýřka pluje na oblačných stádech a krmí z ruky nebeské beránky...

I.4 O dětech zasvěcených bílé a Trianonu (1782)

Stejně jako po narození dcery, slušelo se, aby královna jela do Paříže okázale oslavit i svého syna. Doba byla krutá, byli ve válce s Anglií a chleba se nedostávalo. Špatný stav městských financí pozdržel oficiální slavnosti, jež neměly už nic společného se spontánními přehlídkami cechů a s dámami z La Halle.

Marie Antoinetta si nebyla vědoma potíží a výdajů doprovázejících takové ceremonie. Ptala se, zda musí počkat, než Dauphin dosáhne věku, kdy bude schopen tancovat a účastnit se plesu, jedné z plánovaných slavností na pařížské radnici. Před touto královskou nedočkavostí se musel kupecký probošt, Monsieur de Caumartin, chtě nechtě sklonit a stanovil datum oslav na 21. a 23. ledna 1782.

21. ledna, v devět hodin ráno, Marie Antoinetta opustila Muette a dorazila k Notre-Dame. Nevěděla, že někdo na dveře katedrály vyvěsil pamflet. Kromě jiných ohavností

[1] Madam de Bombelles, 29. října 1781

prohlašoval, že král s královnou „jedou za bezpečného doprovodu na Place de Grève[1]“, na radnici se půjdou vyzpovídat ze svých zločinů a následně vystoupají na lešení a budou „upáleni“. Byl to prorocký pamflet, neboť to bylo právě 21. ledna, kdy byl král později gilotinován.

To, co Marie Antoinetta věděla dobře, bylo, že jí na pařížské radnici hrozí „vážné nebezpečí“. Hrabě z Artois byl celý šťastný, že o tom mohl svou švagrovou informovat. Nebezpečí se neprojevilo. Jediné nebezpečí, které královně hrozilo, bylo udušení v davu na radničním plese 23. ledna. Pozvaných bylo třináct tisíc osob a přišlo jich dvakrát tolik. V téhle nepopsatelné tlačenici Marie Antoinetta tančila až do druhé hodiny ranní a do Versailles se vrátila okouzlena.

Poté, co veselí opadlo, mohla Marie Antoinetta konečně popřemýšlet o vážných věcech, o jarních toaletách, ve společnosti nové společnice, Geneviève d'Ossun. Ta od listopadu 1781 nahradila Madam de Mailly. Narodila se roku 1751 a byla Choiseulovou neteří, což bylo pro Marii Antoinettu doporučením. Geneviève de Gramont se roku 1766 provdala za hraběte d'Ossun. Stejně jako Madam de Polignac, nebyla příliš bohatá, když přišla do Versailles. Spokojila se se způsobem, jakým ji přijali, několika tisíci livrů měsíčně a k ohromení Marie Antoinetty nežádala nic pro sebe ani pro jiné. Nejenže jí chyběla chamtivost, Geneviève d'Ossun dokonce věděla, jak šetřit. Chtěla zkrotit „nesmyslné“ praktiky Rose Bertinové, která „zaznamenávala celkovou sumu bez jakéhokoliv rozpisu cen příchozích dodávek, jak to ještě nedávno udělala v případě posledních novoročních šatů, u kterých jedním slovem poznamenala 6 000 livrů. Tak vysoká částka by si opravdu zasloužila nějaký detail.“

Mezi Geneviève a Rose propukla válka. Marie Antoinetta se tím bavila. Toto dítko Trianonu se bavilo vším, včetně četby soupisu „jarního oblečení, které patřilo do šatníku královny určeného na jaro 1782“. Jak by bylo možné nepobavit se výběrem ze čtyř šatů s velkou krinolínou, čtrnácti polonéz, osmadvaceti císařských kabátků[2], z nichž byl jeden „ze světlehnědého žíhaného hedvábí, jeden švestkově modrý pánského střihu a jeden žlutozelený“, a mušelínové zlatem vyšívané róby, dárku od Marie Terezie?

Marie Terezie byla všudypřítomná, byla i v šatníku svojí dcery!...

[1] Pařížské náměstí, kde se tradičně konaly popravy
[2] Druh dlouhého redingotu

Na jaře 1782 se Marie Antoinetta a Rose Bertinová rozhodly, že kaštanová, hnědočervená, švestková a žlutozelená jsou staromódní. Královna následovala nadšení přicházející z ostrovů a neuznávala už jinou než bílou barvu. Kreolky ze Svatého Dominiku nosily jenom bílé, lněné a kalikové plátno. Imitování této prostoty přišlo draze lyonské výrobce hedvábí, kteří křičeli, že je to jejich zkáza. Marie Antoinetta si tím nedělala starosti, zasvětila se bílé a Trianonu, kde se oblékala jako mlékařka, farmářka nebo venkovanka.

Takové toalety vyžadovaly odpovídající prostředí. Právě v roce 1782 se Marie Antoinetta rozhodla, že připojí k Malému Trianonu „neokázalou vesničku“, to byla její vlastní slova. Ubohá vesnička, o jejíž stavbě byly popsány stohy papíru, než byla v roce 1788 dokončena. Ubohá Marie Antoinetta, kterou pro její zálibu v bílé a v prostotě nařknou z nejčernějších hanebností!

Malý Trianon a vesnička Hameau, které královně tolik vytýkali, stály jen nějakých 1 649 000 livrů. To je daleko do milionů, které připomínal revoluční tribunál... Byla to cena jednoho snu. Vysněná Hameau vypadala skutečně s farmou, stodolou, kurníkem, mlýnem a mlékárnou. Byla snem královny, přezkoumaným a opraveným architektem Miquem a malířem Hubertem Robertem. Své místo tu našla i charita. Marie Antoinetta roku 1785 ubytovala v Hameau dvanáct chudých rodin, které vydržovala na své náklady. Na tom všem se zakládaly legendy o diamantových jeskyních, ovcích stříhaných zlatými nůžkami. Bylo to právě naopak. V Trianonu a v Hameau vedla Marie Antoinetta život, který se vedl v Schönbrunnu jejího dětství. Mohla vejít do salonu, aniž by ženy přerušily vyšívání gobelínů a muži partičku biliáru. Nebyla už francouzskou královnou, byla trianonskou paní. Jako zámecká paní bděla nad blahobytem a zábavou svých hostů.

Trianonská představení, přerušená roku 1781 kvůli smutku nastolenému smrtí Marie Terezie, se obnovila uvedením *Potřeštěného mudrce, Vesnických přástek, Dvou lovců a mlékařky*. Marie Antoinetta nad vším bděla a o vše se starala. Byla rozenou organizátorkou volného času. Se svým smyslem pro recepce a oslavy by dnes v nějakém klubu mohla dělat divy...

V květnu se za sebou střídaly trianonské recepce a oslavy na počest ruského velkovévody, syna Kateřiny II. a budoucího Pavla I., a na počest jeho ženy. Kvůli

Inkognitu museli být nazýváni severským hrabětem a hraběnkou. Baronka von Oberkirch, která se zúčastnila jedné z těchto oslav, vyprávěla:

„Madam von Oberkirch, řekla mi královna, mluvte se mnou trochu německy, ať vím, zda si vzpomenu. Ovládám již jen jazyk svojí nové vlasti. Řekla jsem jí několik německých slov, na několik sekund se zasnila, aniž by odpověděla. Ach! Řekla nakonec. Tak přece jsem okouzlena, když slyším tuhle středověkou staroněmčinu. Udivuje mě, že mluvíte jako Saska, bez alsaského přízvuku. Němčina je krásný jazyk, ale francouzština! V ústech mých dětí mi připadá jako nejsladší jazyk na světě."

Takové bylo vyznání té, kterou Mesdames[1] a jejich stoupenci přezdívali „Rakušanka".

Poté, co byl několikrát po sobě oznamován, byl v září 1782 vyhlášen bankrot prince de Guéménée. Jeho deficit se vyšplhal na dvacet osm milionů livrů. Tento úpadek způsobil ohromný skandál a zasáhl více či méně každého. Neslušelo se, aby princezna de Guéménée následně setrvala ve funkci guvernantky královských dětí. Podala demisi, která byla přijata. Koho však jmenovat na její místo? Marie Antoinetta odmítla moc přísnou Madam de Chimay a příliš pedantskou Madam de Duras. Z davu se ozvalo jméno Madam de Polignac. Pod tlakem přátel vévodkyně Jules, kteří v tom cítili naději na nový prospěch, Marie Antoinetta odpověděla.

„Madam de Polignac? Myslela jsem, že ji znáte lépe, o takové místo by nestála."

Madam de Polignac o ně přesto stála. Po skandálu z bankrotu Guéménée následoval skandál ze jmenovaní Polignacové. Ale, jak o tomto rozhodnutí napsal jeden dvořan 9. října 1782, „je naprosto spravedlivé, aby matka vybrala chůvu pro své děti". Marie Antoinetta neskrývala své uspokojení z výběru chůvy. Znala lhostejnost vévodkyně Jules a moc dobře věděla, že nebude vůbec plnit svůj úkol. Přestože jí měla být Madam de Polignac, opravdovou guvernantkou svých dětí byla právě Marie Antoinetta. Tuto roli brala stále vážněji. A Mercyho to rozčilovalo. V prosinci napsal Josefu II.:

„Od doby, co se zabývá výchovou své vznešené dcery a stále ji bere do svých komnat, nemáme již téměř žádnou možnost probrat s ní jakoukoli důležitou nebo vážnou záležitost, aniž by jednání nebylo ihned přerušeno nějakou malou příhodou při hře královského dítka.

[1] Francouzský titul pro královy sestry

A taková potíž přispívá k vrozeným dispozicím královny být roztěkaná a nepozorná do takové míry, že stěží poslouchá.“

Od smrti rakouské císařovny informoval Mercy o slovech a činech Marie Antoinetty Josefa II. Nemělo to už takový význam jako jeho dopisy Marii Terezii. Bylo cítit, že Marie Antoinetta nechce znovu spadnout do rakouského otroctví. Měla vlastní hlavu, vlastní „prázdnou hlavu“, jak opakoval Josef II. Jednala snad někdy jinak? Nepodřizovala vždy všechno svým vrtochům, i přes hubování své matky a velvyslance? Mercy i Vermond zde zůstali jako rodinný mobiliář. V sedmadvaceti letech Marie Antoinetta odhalila, že jí dětství skončilo a že dětství její dcery a syna začíná. Dohlížela na ně velmi zblízka. Mousseline a Ludvík Josef se zaslíbí bílé a Trianonu stejně jako matka.

I.5 O pádu anděla a vítězství andělské čistoty (1783)

Božské přátelství na zemi neexistuje
Kdo se tomu stále diví
Tento svět vždy nutně směšuje
Naše lásky a naše přátelství.

Jean Cocteau

Jakkoli byly favoritky Marie Antoinetty privilegované, neunikly jednomu z nejstarších zákonů, které řídí lidský osud. Ten si přeje, aby brzy po vzestupu přišel pád. Vzpomeneme si, že úpadek Madam de Lamballe začal, když se zdála být na vrcholu přízně a byla čerstvě jmenována vrchní hofmistryní královnina dvora. Madam de Polignac dosáhla největší slávy poté, co se stala guvernantkou královských dětí. Její manžel byl jmenován generálním ředitelem koňské pošty a navíc dostali 80 000 liber penze. Ve Versailles stejně jako v Paříži bylo evidentní, jak je Madam de Polignac a její klika všemocná a nikdo se už neodvažoval přít...

V létě 1782 uplynulo 7 let vlády Madam de Polignac. Jaký byl rozdíl mezi hraběnkou Jules, začátečnicí, která se tvářila odměřeně a jen se odvažovala přiznat, jak skromný má majetek, a vévodkyní Jules, na které záviselo dosazování a sesazování ministrů nebo pověsti ostatních a jež se zbohatlickou okázalostí ukazovala, jak září! Hraběnka Jules a vévodkyně Jules už neměly mnoho společného. Marie Antoinetta cítila, že byla v této

záležitosti podvedena a že se musí smířit se skutečností, že milovala někoho, kdo již neexistuje nebo kdo existoval pouze v jejích představách. Nyní mohla porovnat hrabivost Madam de Polignac s nezištností Madam d'Ossun.

S ní se Marie Antoinetta naučila, že může být milována jen proto, jaká je. Madam d'Ossun pořádala malé večeře, malé koncerty, malé plesy. Bez výdajů a nabubřelosti. Marie Antoinetta je měla čím dál raději a stále méně se jí líbilo v okruhu Polignaců, kde se cítila jako cizinec. A jaký to býval kroužek! Byl, řekněme podle svědectví Madam de Bombelles, jako jeden z okruhů Dantova pekla:

„A celá tato slavná společnost se skládala z lidí značně zlomyslných, kteří dosahovali povýšeného a neuvěřitelně pomlouvačného tónu. Mysleli si, že jsou stvořeni, aby soudili zbytek světa [...]."

Pomluvy královnu bavívaly, nyní už ji nebavily. Té společnosti nebylo svaté nic, ani náboženství, a to Marii Antoinettu děsilo... Jenže za jediný den nelze smazat sedm let malicherně srdečné spoluviny. Pro Marii Antoinettu bylo těžké přiznat si, že se ve výběru své „nerozlučné" Madam de Polignac spletla. Jakou měli Mercy a Vermond pravdu, když ji varovali před touto ženou se špatnou pověstí! Jak se jen mohla takto kompromitovat?

„Královny se samy nudí a u druhých se kompromitují, vysvětlila Marie Antoinetta Madam Campanové."

Chráněnci ujištěni, že mohou zajít hodně daleko, projevovali veřejně ochranu své ochranitelce. Vaudreil si příliš nelámal hlavu a pletl si důvěrnost s drzostí. To bylo víc, než mohla Marie Antoinetta snést. Byla unavena řadou očividných nevychovaností a dala Madam de Polignac na srozuměnou, že už si nepřeje potkat Vaudreuile ani jeho příliš libertinské a voltairovské přátele. Odpověď vévodkyně Jules zněla:

„Protože chce Vaše Veličenstvo přijít do mého salónu, není podle mého názoru důvod, aby vyžadovalo vyloučení mých přátel."

Co bylo vyřčeno, znělo v královniných uších jako rozsudek smrti. Byl to konec přátelství. Pád anděla, toho „milého anděla" s chamtivým ďáblem v těle. Ale rozchod to nebyl. Marie Antoinetta skryla svou bolest, zachovala tvář a vyzbrojila se opatrností, když se šla k Madam de Polignac zeptat, kdo se u ní nachází, aby se tak vyhnula všem

nepříjemným setkáním. A aby ukázala, že je povznesena nad takovou nevděčnost, jmenovala svou ex-nerozlučnou guvernantkou královských dětí. Byl to dárek na rozloučenou, stejně jako jím byl titul vrchní hofmistryně královnina dvora pro Madam de Lamballe.

Polignacům už nestačily výhody, tituly ani peníze. Chtěli se podílet na státních záležitostech a jmenovat ministry. Nedávné jmenování pana de Castries ministrem námořnictva a pana de Ségur ministrem války bylo výsledkem jejich intervence. První starostí Ségura bylo zakázat důstojnické nárameníky, které ze čtyř čtvrtin nepatřily šlechtě. Lze si představit, jakou nespokojenost vyvolalo toto opatření, které se neopomnělo přičíst královně.

Po válce a námořnictvu se Polignacové vrhli na finance. Po odchodu Neckera se za sebou ve funkci kontrolora financí vystřídali Joly de Fleury a d'Ormesson, aniž by stačili prokázat svou neschopnost v případě prvního a poctivost neslučitelnou s takovým postem v případě druhého z nich. Polignacové měli kandidáta, Calonna, který se těšil jejich přízni. Královu ani královninu neměl, ale takový detail rodinu Polignaců nezastavil. Projevili se jako mistři vtíravosti. Monsieur de Calonne byl jmenován generálním kontrolorem financí 3. října 1783. „Věřilo se, že má vynikající vlohy, protože s lehkostí projednával nejzávažnější věci," napsala Madam de Staël ve svých *Úvahách o francouzské revoluci*.

Calonne je ochotně nechával věřit, že se mu povede uskutečnit ekonomický zázrak. Bezvěrci jako Vaudreuil a skeptici jako vévodkyně Jules horlivě uvěřili takovému druhu zázraků. Silně věřící Ludvík August a pobožná Marie Antoinetta nevěřili v ctnosti svatého Calonna. A přece se svým způsobem staral o francouzské finance, protože taková byla „svrchovaná vůle" Polignaců. Marie Antoinetta, která už neměla o Polignacích a jejich přátelích žádné iluze, předpověděla, že Calonne „dovrší ztrátu státních financí". Nemýlila se. Calonne žongloval s čísly a tolary a jeho zručnost inspirovala píseň, kterou vkládali do úst Marie Antoinetty.

Není to Calonne, co mám ráda,
je to však zlato, které nestřádá.
Když čelím nějakým nesnázím,
tak se na něj obracím.

A co moje favoritka? Ta to dělá taky tak,
a potichu, potichoučku smějeme se tomu pak.

Královna v Calonnově záležitosti litovala své slabosti, veřejně vyčítala vévodkyni Jules její intervenci a prohlašovala, že jsou finance v rukou „obratného intrikána“. Madam de Polignac, která neměla příležitost zmizet jako Madam de Lamballe, se alespoň vysmála takovému prohlášení. „Drahý anděl“ se stal s konečnou platností nenavštěvovatelným a jeho smích již u Marie Antoinetty ozvěnu nevzbudil.

Naštěstí pro královnu, rok 1783 nenaplnila jen řada šarvátek s klanem Polignaců a Calonnovou klikou. Rok 1783 byl také rokem míru s Anglií. V dubnu byla podepsána Versailleská smlouva, která posvětila nezávislost Američanů. Francie si odnesla velkou prestiž, obrovské dluhy a dvě módní slova. Nezávislost a svoboda. Dostihové závody „à l‘anglaise“ nahradil závod „à la liberté“, jehož národní start bude 14. července 1789.

Z této války za nezávislost se vrátil Axel de Fersen rozčarovaný. „Naši spojenci se k nám nechovali vždy dobře a čas s nimi strávený nás naučil, abychom je nemilovali a ani si jich nevážili.“ Za své chrabré chování během války obdržel Fersen Cincinnatův řád[1]. Mezi dvěma výpravami hojně využíval „odpočinku válečníků“ v Newportu. „Tady toho mám hodně na práci, ženy jsou hezké, milé a koketují, a to je vše, co potřebuji.“ Ženy, všechny ženy se vždy velmi zajímaly o Švéda, který se 17. června 1783 vrátil do Francie. Později, 5. září, měl dvacet osm let. Marie Antoinetta jich měla dvacet osm 2. listopadu. V osmnáctém století se s blížící se třicítkou přibližovala i hranice dospělosti. Pokud nechtěl hrát věčného mládence, musel se Fersen usadit a založit rodinu, třebaže mu vyhovovalo být svobodný:

„Cítím se velmi dobře v mládeneckém postavení. Tuším, že by mě svatba neučinila podobně šťastným. Jedině, kdyby podstatným způsobem rozšířila moje jmění, jinak nemá cenu se ženit a mít jen trápení, potíže a nedostatek k tomu.“

Nenalezli bychom příklad větší praktičnosti. Fersen byl pevně rozhodnut, že se ožení s bohatou dědičkou. Slečna Leyelová, a po ní slečna Neckerová společně se svými věny unikly jedna po druhé jeho chamtivosti.

Vzpamatoval se snadno. 31. července 1783 přiznal své sestře Sofii:

[1] Řád založený r. 1783 ve Spojených Obcích severoamerických po skončení bojů za svobodu

„Jsem moc rád, že se slečna Leyelová provdá, nebudou mi už o tom vyprávět a doufám, že mi nenajdou jinou. Rozhodl jsem se, nikdy nechci vytvořit manželský svazek, je to proti přírodě. [...] Nemohu patřit jediné osobě, které bych patřit chtěl, jediné, která mě opravdu miluje. Tedy nechci patřit nikomu."

Tou „jedinou osobou", která „opravdu milovala" Fersena, byla Marie Antoinetta. Existuje tisíc způsobů milování a Marie Antoinetta si vybrala jeden z nejlepších. Srdce mluvilo a tělo nemohlo nic než mlčet, byl to triumf citů nad smysly. Fersena to okouzlovalo a opakoval: „Takto mě nikdy nikdo nemiloval."

Tenhle Don Juan, neúnavný dobyvatel žen Paříže, Londýna, Říma a Newportu objevil, že můžeme být milováni *jinak*. Často také říkával: „Je to anděl dobroty." Každý podlehl andělské nevinnosti, která dovolovala jakoukoliv opovážlivost. Aniž by ztratila svou čest, mohla Marie Antoinetta prožívat svůj románek s románovým hrdinou, jakým Fersen byl. Ve svých *Vzpomínkách* o tom vévoda de Lévis uvádí: „Jeho vzhled a postava se dobře hodily pro románového hrdinu, ale ne hrdinu francouzského, jehož sebejistotu ani elán neměl."

Přesně tak, Fersen byl jiný než ctitelé, kteří obklopovali Marii Antoinettu. Neměl sebevědomí Lauzana ani elán Tillyho. Tilly, který byl jedním z pážat královny, načrtl ve svých *Pamětech* Fersenův obraz, který pomůže lépe pochopit city, které vyvolával v Marii Antoinettě:

„Byl to jeden z nejkrásnějších mužů, které jsem kdy viděl, jakkoliv měl chladný výraz, který ženám obvykle nevadí, pokud mají naději, že ožije. Nemyslím si, že by měl moc vznešenou povahu, ale měl to, co mu umožňovalo chovat se klidně a umírněně ve složitých situacích, do kterých se dostal. Miloval hudbu, umění a poklidný život. V životě neintrikoval a nehledal pozlátko. A pokud by během celého času, kdy se těšil oblibě, mohl být obviněn z nějaké krajnosti, bylo by to jeho velmi mírné a uctivé chování, které tak trochu patřilo k přetvářce dvořana. Jenže on nic nepředstíral, jeho síla tkvěla v jednoduchosti."

Od Fersena roku 1778, který létal z večírku na večírek, k Fersenovi roku 1783, který miloval „poklidný život“, to byl vývoj! Vyvinula se i Marie Antoinetta, která čím dál více milovala „hudbu, umění a poklidný život“ a, ze všeho nejvíc, prostotu. Pro prosté je vše prosté a pro čisté je vše čisté. Prosté a čisté snad bylo drama Marie Antoinetty ve světě, který uznával jenom přetvářku, pokrytectví a jiné vady morálky.

Spojení srdcí Marie Antoinetty a Fersena bylo nepochopitelné, protože oddělovalo lásku a sex. Fersen, který měl bezpočet milenek, si mohl dovolit vroucně milovat anděla. Marie Antoinetta, která znala pouze manželskou lásku a její „závažné štěstí“, si mohla dovolit vroucně milovat anděla ve Fersenovi a nechat přitom ostatním „sprosté“ alkovny[1].

Když Marie Antoinetta znovu spatřila Fersena v červnu roku 1783, mohla by zopakovat své „Ach! Má stará známost!“. Stál tam, přímo před ní, muž, kterého si jako princezna všimla a jako královna poznala. Kvůli americké válce a životu v táborech „zestárl o deset let“. Jeho půvab však „stárnutím“ neutrpěl. Marie Antoinetta ho vnímala, stejně jako ho vnímal o pár měsíců později švédský král Gustav III.:

„Bylo to v Erlangu [...] napsal Fersen svému otci, kde jsem se připojil ke králi. Nikdy nebyl žádný bratr, dlouhou dobu vzdálený od jiného milujícího bratra, přivítán tak jako jsem byl já tímto okouzlujícím panovníkem. Není slov, která by to mohla popsat. Plakal radostí a soucitem a já byl od té chvíle dojat. Neexistuje žádný náznak přátelství a důvěry, který bych každý den nezakoušel. [...] Byl ještě v posteli, když jsem přijel, okamžitě mě nechal vstoupit a snad milionkrát mě objal, [...] nakonec mě přijal ne jako král, ale jako něžný a citlivý přítel... Odlišoval mě od všech ostatních ve všem a všude.“

Jaká škoda, že nevyprávěl svá shledání s francouzskou královnou stejně jako ta se švédským králem! Můžeme si je představovat „téměř“ podobně, Marii Antoinettu rozdávající „náznaky přátelství a důvěry“ tomuto znovunalezenému „bratru“. Nepřijala Fersena jako královna, ale jako „něžná a citlivá přítelkyně“.

[1] Právě to by potvrzovalo interpretaci horoskopu Marie Antoinetty od Dicty Dimitriadise: „ Mars ve znamení raka nutí královnu, aby znovu nacházela dětství, aby do budoucnosti hleděla jakoby přes mlhovinu... Bude dobrou matkou, nedospělou milovnicí a *určitě bude cudná.*“

Gustav III., který neskrýval svou vášeň pro krásné chlapce, zjevně podlehl půvabům neodolatelného Fersena. Podlehl Fersen? O tom se nic neví. Mohl velmi dobře přivést krále k andělské čistotě. Fascinující Fersen, který byl roku 1783 stejně „poznán" francouzskou královnou a švédským králem! A přece jen tím nebyl omámen natolik. Vždy praktický vymýšlel, jak by toho co možná nejlépe využil. Toužil po regimentu, a ten Švédského království byl na prodej. „Moc draze", podle hodnocení Fersenova otce, který odmítl poskytnout částku potřebnou k tomuto nákupu. Co na tom záleželo! Francouzská královna a švédský král spojili své síly, aby mohl být „jejich" Fersen spokojen a obdržel svůj regiment Švédského království!

19. září napsala Marie Antoinetta Gustavu III.:

„[...] Využívám odjezdu hraběte Fersena, abych Vám připomenula své ušlechtilé city, které mne poutají k Vašemu Veličenstvu. Doporučení, které králi navrhlo, bylo přijato tak, jak mělo, když pocházelo od Vás a prospívalo tak dobré věci. Na jeho otce se zde nezapomnělo, služby, které prokázal, a jeho dobrá pověst byla oživena synem, který se opravdu vyznamenal v americké válce a svými dobrými vlastnostmi a kvalitami si vysloužil uznání a lásku všech, kteří ho měli možnost poznat. Doufám, že nebude dlouho trvat a bude mu udělen regiment."

Tři dny nato, 21. září, jmenuje Ludvík August „pana hraběte de Fersen velitelem vlastního tábora Švédského království".

V lásce, stejně jako v přátelství, se Marie Antoinetta neoddávala, ona rozdávala. A rozdávat štědře bylo právě její největší rozkoší. Rozdala vše, co mohla, Madam de Polignac. A s Fersenem jednala stejně.

Fersen Marii Antoinettu v listopadu opustil, aby se v Německu připojil ke Gustavu III., který se tu oddával radostem *inkognita* a cestoval pod jménem hrabě de Haga. Chvíli po jeho odjezdu královna potratila. Protože byla těhotná. Pokaždé, když se Fersen setkal s Marií Antoinettou, byla *už* těhotná. To vylučovalo možné otcovství, jež se přisuzovalo krásnému Švédovi, a také to, opakuji, nebylo příliš vhodné pro rozvíjení „radostí, které lehkovážně nazýváme fyzickými…".

Andělská čistota poskytovala jisté výhody, které umožňovaly spojit radosti těhotenství a vítězství citů. Marie Antoinetta a Ludvík August mohli společně plakat pro ztracené dítě, a neubránili se tomu. A Fersen mohl znovu říci, jako by se obhajoval: „Takto mě nikdy nikdo nemiloval.“

II. Analyse stylistique

Selon le Trésor de la langue française informatisé, la *stylistique* est la « discipline qui a pour objet le style, qui étudie les procédés littéraires, les modes de composition utilisés par tel auteur dans ses œuvres ou les traits expressifs propres à une langue »[2]. L'analyse stylistique d'un texte repose généralement sur l'étude du style, du vocabulaire, des figures du style et de la syntaxe.

II.1 Problématique de la définition du style :

Par la notion du style on y trouve « ensemble des moyens d'expression (vocabulaire, images, tours de phrase, rythme) qui traduisent de façon originale les pensées, les sentiments, toute la personnalité d'un auteur. »[3] Du point du vue français on peut distinguer soit le style lyrique et épique soit le style « tenu, familier, populaire, vulgaire, argot »[4] où le style correspond au niveau de langue. Par contre, du point du vue tchèque, on juge le style d'après la fonction du texte. La notion de *style fonctionnel* a été pour la première fois introduite dans les «Thèses du cercle linguistique de Prague» (1929) et, apparemment, elle n'a pas laissé de trace significative dans la linguistique occidentale. Doc. PhDr. Dagmar Knittlová, Csc. définit le style comme «způsob cílevědomého výběru, zákonitého uspořádání a využití jazykových prostředků se zřetelem k situaci, funkci, záměru autora a k obsahovým složkám projevu»[5] et elle distingue le style administratif, le style scientifique, le style sciences appliquées, le style des journaux, le style artistique etc.

II.2 Traits caractéristiques du style sciences-appliquées :

Le livre *Chère Marie-Antoinette : «J'en appelle à toutes les mères »* appartient au style sciences appliquées. Il s'agit de style qui est très populaire à nos jours, parce qu'il rend accessibles des résultats de la recherche scientifique au large public. Ce style combine des traits caractéristiques du style scientifique et des moyens d'expression du style littéraire.

2 http://atilf.atilf.fr/dendien/scripts/tlfiv5/advanced.exe?54;s=3074994510;

3 http://atilf.atilf.fr/dendien/scripts/tlfiv5/visusel.exe?12;s=3074994510;r=1;nat=;sol=1;

4 Šabršula, J.: Vědecká mluvnice francouzštiny. Vyd. 1. Praha, Academia 1986, p.11

5 Knittlová, D. K teorii a praxi překladu, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 2003, str 122

Le texte est généralement divisé dans plusieurs paragraphes, ce qui le rend plus clair. Il n'y a pas beaucoup de longues phrases complexes hypotactiques qui sont typiques pour le style scientifique. La terminologie n'est pas trop spécialisée. La plupart des termes fait partie de la culture générale des lecteurs ou, s'il s'agit des termes inconnus, ils sont bien expliqués dans le texte. Par contre, ce qui est commun au style sciences appliquées et au style littéraire, ce sont les termes expressifs, les figures du style et les jeux de mots. En somme le style sciences appliquées est logique, claire, exacte, compréhensible, attrayant, intéressant et facile à lire.

II.3 Analyse du plan lexical :

Comme on avait déjà dit, le livre *Chère Marie-Antoinette : «J´en appelle à toutes les mères »* appartient au style sciences appliquées et parce que c'est une biographie d'un personnage historique, Marie-Antoinette, le texte appartient au domaine d'histoire. Même s'il ne s'agit pas d'un texte scientifique en propre terme, le but du texte est certainement d'informer et d'instruire les lecteurs. Pour ne pas négliger le but du texte, il faut respecter sa fonction et conserver l'exactitude **des termes**. Il faut chercher des équivalents précis. En ce qui concerne notre extrait il s'agit le plus souvent :

- des titres de la noblesse : le comte – hrabě, la comtesse - hraběnka, le duc – vévoda, la duchesse - vévodkyně, l'impératrice - císařovna
- des grades militaires en France : L'aide de camp du général (MA, p.163) - pobočník generála
- des fonctions d'État : le contrôleur général des Finances (MA, p.184) - generální kontrolor financí
- des fonctions de la Cour : la femme de la cour (MA, p. 155) – dvorní dáma, la surintendante (MA, p. 166) – vrchní hofmistryně královnina dvora
- des ordres **:** l'ordre de Cincinnatus (MA, p. 185) – Cincinnátův řád

D'autre groupe des mots qui nous posent un problème sont **des noms propres et des prénoms des personnages historiques**. En ce cas là, on peut distinguer :

- Les noms propres et les prénoms qui ont des équivalents tchèques consacrés par l'usage: Louise et Charlotte de Hesse-Darmstadt (MA, p. 164) - Luisa a Charlotta Hesensko-Darmstadtská, La duchesse de Fitz-James (MA, p. 163) - Vévodkyně Fitzjamesová, Madame Du Barry (MA, p. 166) – Madam Dubarry, Élisabeth (MA, p. 158) – Elizabeth, Sophie (MA, p. 185) – Sofie, Marie-Thérèse – Marie Terezie etc.
- Les noms propres et les prénoms qui n'ont pas d'équivalent consacré par l'usage et qui on laisse invariables : abbé de Vermond, Madame de Lamballe etc.
- Les noms propres de la noblesse autrichienne où on remplace la préposition française *de* par la préposition originale allemande *von* pour distinguer ces noms des noms de la noblesse française : La baronne d'Oberkirch (MA, p. 178) - Baronka von Oberkirch

A la même difficulté on est heurté en traduisant **des toponymes**, alors on distingue :

- Les toponymes qui ont des équivalents tchèques consacrés par l'usage : Saint-Domingue - Svatý Dominik, Paris – Paříž, Londres – Londýn, Vienne – Vídeň etc.
- Les toponymes qui n'ont pas d'équivalent tchèque et qui on laisse invariable : Versailles, Marly, Muette etc.

Quant aux **termes liés à la civilisation**, il est préférable d'utiliser le plus simple de tous les procédés de traduction[6] - l'emprunt - accompagné éventuellement d'une explication, dans notre extrait il s'agit :

- des mots qui décrivent l'atmosphère parisienne : les dames de la Halle (MA, p. 173 - dámy z la Halle[7], Place de Grève (MA, p. 176) – Place de Grève[8], louis d'or (MA, p. 154) – louisdor etc.
- des titres : Dauphin, Mesdames, Monsieur, Madame etc.

En ce qui concerne ces mots il existe certains cas particuliers qui sont présents dans notre extrait. Premièrement, pour varier le langage on a utilisé de temps en temps les synonymes

6 Šabršula, J.: Problèmes de la stylistique comparée du français et du tchèque, Univerzita Karlova 1989, p.33

7 Prodavačky z pařížské tržnice

8 Pařížské náměstí, kde se tradičně konaly popravy

tchèques de Dauphin. Également, on a prfois choisi le mot *pán*, pour traduire le terme monsieur, cette fois-ci à cause des problèmes avec la déclinaison tchèque. Deuxièmement, les termes Monsieur et Madame étaient utilisés comme les titres du frère cadet du roi et de son épouse. Ce fait n'est pas connu aux lecteurs tchèques, c'est pourquoi on a employé la traduction définitionnelle[9] : Le 8 février 1779, accompagné du roi, du Monsieur et de Madame, du comte et de la comtesse d'Artois, Marie-Antoinette va... (MA, p. 155) - 8. února 1779 jela Marie Antoinetta v doprovodu krále, jeho mladšího bratra hraběte z Artois a jeho manželky...

Puisque le style sciences appliquées contient les moyens d'expression du style littéraire, on peut y trouver **les figures du style** :

- personnification : Ses malaises n'étaient inquiétants que pour les finances du roi. (MA, p.162) - Její obtíže neznepokojily nikoho kromě královských financí.
- métaphore : C'est la chute d'un ange, de ce „cher ange" qui cachait un démon de cupidité. (MA, p. 183) - Pád anděla, toho „milého anděla" s chamtivým ďáblem v těle.
- allégorie : Les courses de chevaux „à l'anglaise" sont remplacées par la course à la liberté qui prendra son départ national un 14 juillet 1789. (MA, p. 185) - Dostihové závody „à l'anglaise" nahradil závod „à la liberté", jehož národní start bude 14. července 1789.
- paradoxe : Pauvre Marie Antoinette qui, pour aimer le blanc et la simplicité, se verra accuser des pires noirceurs ! (MA, p. 177) - Ubohá Marie Antoinetta, kterou pro její zálibu v bílé a v prostotě nařknou z nejčernějších hanebností!
- jeu de mots : En amour, comme en amitié, Marie-Antoinette ne se donne pas : elle donne. (MA, p. 188) - V lásce, stejně jako v přátelství, se Marie Antoinetta neoddávala, ona rozdávala.
- énumération : Les poètes, la Cour, la ville, la France, le roi veulent maintenant ce Dauphin (MA, p. 154) - Básníci, dvůr, město, Francie, král, všichni si v té chvíli přáli následníka.

9 Šabršula, J.: Problèmes de la stylistique comparée du français et du tchèque, Univerzita Karlova 1989, p.39

- allitération : Assurés qu'ils sont de pouvoir aller trop loin, les protégés affichent des airs protecteurs envers leur protectrice. (MA, p. 182) - Chráněnci ujištěni, že mohou zajít hodně daleko, projevovali veřejně ochranu své ochranitelce.

Puisqu'il faut surtout conserver l'effet qui ces moyens d'expression produisent « le traducteur, par un procédé qu'on a nommé l'équivalence, peut rendre l'idée générale d'un texte en ayant recours à une rédaction entièrement différente. »[10] : Pauvre hameau dont la construction fera tant couler d'encre ! (MA, p. 177) - Ubohá vesnička, o jejíž stavbě byly popsány stohy papíru!

II. 4 Analyse du plan syntaxique :

L´analyse syntaxique sert à définir et décrire les éléments différents d´une phrase. Elle s´occupe d´analyse des relations parmi les mots d´une phrase, de la construction des phrases et de l´ordre des mots. Il y a nombreuses différences entre le français, la langue analytique, et le tchèque, la langue synthétique. Il faut souvent utiliser la transposition, « procédé par lequel un signifié change de catégorie grammaticale. »[11] Premièrement, on se consacrera à **la construction des phrases et à l'ordre des mots** :

- Bien que les longues phrases hypotactiques ne sont pas typiques pour le style sciences appliquées, dans notre extrait on peut en trouver plusieurs. Puisqu'elles peuvent compliquer la compréhension du texte, il faut mieux les, en traduisant, disloquer, transformer en phrases paratactiques ou les remplacer par les constructions nominales : ex. La réputation de la reine continue à souffrir des faveurs *qu'*elle dispense, sans répit, à la comtesse Jules, *laquelle* veille à *ce que* son amant, le compte de Vaudreuil, ne soit pas oublié dans la distribution. (MA, p. 165) – Královnina pověst dál trpěla laskavostmi, které projevovala hraběnce Jules. Ta dbala na to, aby její milenec, hrabě de Vaudreuil, nepřišel zkrátka.
- L'ordre des mots en français est impératif, l'énoncé le plus fréquent est : sujet, verbe, participe passé, objets divers. Néanmoins il existe quelques constructions

10 Barth cité dans le livre de Jan Šabršula, Problèmes de la stylistique comparée du français et du tchèque, p.38

11 Malblanc cité dans le livre de Jan Šabršula, Problèmes de la stylistique comparée du français et du tchèque, p.35

grammaticales, qui ont pour le but accentuer certaines expressions. En tchèque elles n'existent pas, on les remplace par d'autres moyens d'accentuation : ex. On parlera d'une aventure galante avec le duc de Coigny puisque *c'est* à l'hôtel du duc *que* la reine s'est arrêtée pour monter dans la vieille voiture. (MA, p. 156) - Mluvilo se o milostné příhodě s vévodou de Coigny, protože *právě* v jeho paláci se královna zastavila a vzala si ten starý kočár.

- Ce qui a aussi l'air inhabituel en tchèque ce sont les constructions nominales et la voix passive qui sont très fréquentes en français. On les remplace par les constructions verbales et la voix active plus fréquente en tchèque : ex. La dureté des temps (MA, p. 175) – Doba *byla* krutá. ; Mais le virus *est installé*. (MA, p. 155) – Ale virus *se uchytil*.
- Les constructions avec le sujet vide « représenté par *il* n'existe pas en tchèque »[12] Alors on modifie souvent des phrases impersonnelles en personnelles. « *On* désigne un sujet humain indéterminé ou la personne universelle »[13] ou « une ou plusieurs personnes bien déterminées et est transposé en tchèque. par l'un des pronoms personnels correspondant à « je », « tu », « nous », « vous », « il/s » « elle/s » ou, tout simplement (et plus souvent) par la désinence personnelle du verbe »[14] : ex. Au théâtre de Trianon, *on joue* ensuite... (MA, p. 167) – V trianonském divadle dále *hráli*...
- Dans une phrase française le nombre des pronoms, des adjectifs possessifs et démonstratifs est remarquable. En français ils créent des liens logiques, en tchèque ils sont redondants : ex. *Ce* père de vinght-sept ans ne cesse pas de contempler *son* fils en répétant. (MA, p. 172) - Sedmadvacetiletý otec syna bez ustání pozoroval a neúnavně opakoval.

Parce que le verbe « est le régissant de toute la phrase, en français et en tchèque »[15] on se consacrera maintenant aux temps et aux modes verbaux. « Les langues de l'Europe de

12 Šabršula, J.: Problémy srovnávací stylistiky francouzsko-české a česko-francouzské, SPN Praha,1974, p.94

13 Šabršula, J.: Problémy srovnávací stylistiky francouzsko-české a česko-francouzské, SPN Praha,1974, p.95

14 Šabršula, J.: Problémy srovnávací stylistiky francouzsko-české a česko-francouzské, SPN Praha,1974, p.95

15 Šabršula, J.: Problémy srovnávací stylistiky francouzsko-české a česko-francouzské, SPN Praha,1974, p.66

l'ouest ont la structure des temps très diversifiée. »[16] Dans notre extrait on peut trouver surtout ces **temps verbaux**:

- Présent historique qui désigne « l'action et la description au passé »[17]. Il rend le lecteur témoin direct de l´événement. Ce temps verbal est typique pour le récit historique français. En tchèque il peut nous sembler artificiel alors on le remplace par le passé. De même, le futur historique réfère à un moment du passé, mais le fait est envisagé comme étant encore à venir. En tchèque on le remplace par le passé, accompagné éventuellement d'un adverbe, ou par le futur, surtout à la fin du chapitre pour qu'on anticipe l'action suivante : ex. Il *prend* une semiretraite et ne *viendra* plus à Versailles qu'une ou deux fois par semaine. (MA, p. 154) - *Vzal si* částečné volno a *jezdil* do Versailles pouze jednou nebo dvakrát týdně. ; Mousseline et Louis-Joseph *seront voués* au blanc, et à Trianon, comme leur mère. (MA, p. 179) - Mousseline a Ludvík Josef *se zaslíbí* bílé a Trianonu stejně jako matka.
- Passé composé et passé simple ont dans notre texte la même valeur, ils expriment une action accomplie au passé. L'auteur décrit souvent des faits précédents à ceux qu'il raconte au présent. Par contre imparfait désigne des circonstances de l'action ou l'action dans son déroulement : ex. En 1778, elle *a perdu* 14 000 louis au jeu et en *a gagné* 6 494. La perte nette *s'élève* à 7 556. (MA, p. 154) - Roku 1778 *prohrála* 14 000 louisdorů a *vyhrála* 6 494. Čistá ztráta *se tedy vyšplhala* na 7 556 louisdorů. ; Malheureusement cette voiture *était* si vieille et mauvaise qu'elle *cassa* dans une rue à quelque distance du théâtre. (MA, p. 156) - Naneštěstí *byl* ten vůz tak starý a poškozený, že se *porouchal* v ulici dosti vzdálené od divadla.
- Plus-que-parfait qui est le temps verbal accompli et qui exprime l'antériorité dans le passé : ex. Necker, qui avait succédé à Turgot, n'était pas plus favorable à une entreprise... (MA, p. 157) - Necker přicházející po Turgotovi nebyl o nic zapálenější do podniku... Et le futur antérieur étant le temps verbal accompli qui exprime l'antériorité au futur ou l'incertitude : ex. Le drame de Marie-Antoinette

16 Levý, J. Umění překladu. 23. dubna 2008. http://www.phil.muni.cz/elf/mod/resource/view.php?id=47271. Kapitola II, p.20

17 Šabršula, J.: Vědecká mluvnice francouzštiny. Vyd. 1. Praha, Academia 1986, p.204

aura été d'être simple et pure... (MA, p. 186) - Prosté a čisté snad bylo drama Marie Antoinetty...

Et ces **modes verbaux impersonnels** en tchèque ils nous semblent artificiels alors on cherche à les transposer en modes verbaux personnels ou en constructions nominales :

- infinitif : ex. Avant d'être Madame Déficit... (MA, p. 156) - Ještě než se z ní stala Madam Deficit...
- participe présent : ex. ...reprenant son calme, elle a dit. (MA, p. 167) - ...řekla, se znovunalezeným klidem.
- gérondif : ex. En apprenant les couches... (MA, p. 153) – Poté, co se dozvěděla o porodu...

Conclusion

L´objectif de présent travail était la traduction des cinq chapitres du livre *Chère Marie-Antoinette : «J´en appelle à toutes les mères »* du français en tchèque et l´analyse stylistique du texte traduit. Puisqu'il s'agit des deux systèmes linguistiques complètement différents, le traducteur y est obligé d´employer divers procédés spéciaux pour qu'il puisse transmettre le texte original du français en tchèque en conservant son sens précis ainsi que sa valeur esthétique. Il est aussi indispensable de respecter les lois de la structure de la langue française ainsi que de la langue tchèque. En traduisant des locutions figées ou des expressions inconnues, il lui faut se servir de divers dictionnaires, monolingues ou bilingues, publiés ou informatisés. De même, il a besoin de plusieurs manuels de grammaire et d´orthographie et des encyclopédies pour qu'il comprenne le contexte du contenu du livre.

Le travail sur cette traduction représentait pour nous une bonne occasion d'essayer pour la première fois le travail du traducteur et d'approuver ses difficultés. On a eu la possibilité d'observer les différences entre deux langues, de rafraîchir nos connaissances du vocabulaire et de la grammaire du français et même du tchèque. Et puisqu'il s'agissait du texte instructif d'histoire on s'est mis au courant d'histoire et de la civilisation française ainsi que de la civilisation autrichienne, dont on parle. Néanmoins, nous nous rendons compte que malgré tous nos efforts notre traduction n'est guère parfaite. Le travail de tel genre exige certainement des connaissances et des expériences professionnelles.

A côté de la traduction même, on a élaboré l´analyse stylistique de notre récit. On a divisé cette analyse en quatre parties : problématique de la définition du style, traits caractéristiques du style science appliquées, l'analyse du plan lexical et l'analyse du plan syntaxique. On y a traité en détail des phénomènes qu'on a considéré comme les plus remarquables ainsi que les procédés de sa traduction. Dans l'analyse lexicale on s'est consacré à la problématique, de la terminologie historique, de la terminologie lié à la civilisation, des noms propres, des toponymes, et des figures du style. Dans l´analyse syntaxique on a dirigé notre attention sur les différentes constructions de la phrase, sur les temps et les modes verbaux. On a essayé d´atteindre ce but même si à l'égard du volume prescrite de ce travail on n'avait pas assez d'espace pour pouvoir analyser toutes les spécificités stylistiques de notre extrait.

Table des matières

Introduction.....3
I. Traduction : Jean Chalon : Chère Marie-Antoinette. J'en appelle à toutes les mères. Librairie Académique Perrin, 1997, p.153-189.....5
I.1 Madame Skandál (1779).....5
I.2 O odjezdu Fersena, nastoupení vévodkyně Jules a smrti Marie Terezie (1780).....10
I.3 Pětadvacetiletý sirotek (1781).....16
I.4 O dětech zasvěcených bílé a Trianonu (1782).....20
I.5 O pádu anděla a vítězství andělské čistoty (1783).....24
II. Analyse stylistique.....32
II.1 Problématique de la définition du style.....32
II.2 Traits caractéristiques du style sciences-appliquées.....32
II.3 Analyse du plan lexical.....33
II.4 Analyse du plan syntaxique.....36
Conclusion.....40
Table de matière.....41
Bibliographie.....42

Annexe : texte de départ : Jean Chalon : Chère Marie Antoinette. J'en appelle à toutes les mères. Librairie Académique Perrin, 1997, p.153-189

Abréviations: MA = Chalon, J: Chère Marie-Antoinette

Bibliographie

Chalon, J. Marie-Antoinette: « J´en appelle à toutes les mères ». Librairie Académique Perrin, 1997

Le Petit Robert. Dictionnaire de la langue française. Paris. Le Robert 2004.

Neumann J., Hořejší V. Velký francouzsko český slovník, 1.díl A-K. Academia, nakladatelství Československé akademie věd, Praha, 1992

Neumann J., Hořejší V. Velký francouzsko český slovník, 2.díl L-Z. Academia, nakladatelství Československé akademie věd, Praha, 1992

Neumann J., Hořejší V. Velký francouzsko český slovník, Dodatky. Academia, nakladatelství Československé akademie věd, Praha, 1992

Kolektiv autorů. Pravidla českého pravopisu. Nakladatelství FIN, Olomouc, 1998

Hendrich, J., Radina,O., Tláskal,J.: Francouzská mluvnice. vyd. 3. Fraus, Plzeň 2001.

Šabršula, J.: Vědecká mluvnice francouzštiny. vyd. 1. Praha, Academia 1986.

Šabršula, J.: Problèmes de la stylistique comparée du français et du tchèque. vyd. 1. Univerzita Karlova Praha 1989.

Čechová, M. Současná česká stylistika. Nakladatelství ISV, Praha, 2003

Knittlová, D.: K teorii i praxi překladu. vyd. 1. Olomouc, Vydavatelství Univerzity Palackého 2002.

Levý, J.: Umění překladu. vyd. 1. Praha, Československý spisovatel 1963.

Miličková, L.: Exercices de grammaire française. 1.dotisk 1.vyd. Brno, Vydavatelství MU 2002.

Harenberg, B.: Kronika lidstva. vyd. 1. Bratislava, Fortuna print 1992.

Sites internet : http://atilf.atilf.fr/tlf.htm

http://www.google.fr/

http://fr.wikipedia.org/wiki/Accueil